

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Кафедра освітології та інноваційної педагогіки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут публічного управління
та державної служби
Кафедра публічної політики
Інститут досліджень безпеки Європейського Союзу (Франція)
Гранадський університет (Іспанія)
Жешувський університет (Республіка Польща)
Університет третього віку в Громадкі (Республіка Польща)
Європейський інститут безперервної освіти (Словацька Республіка)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)
Університет імені Неджметтіна Ербакана (Туреччина)
Державний університет в Гуарапуаві (Бразилія)

Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної конференції

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

20–21 травня 2022 року

**Харків
2022**

ББК 74.58+74.20+88.40+88.840

УДК 37.013.77:[378+373.5]

П86

Редакційна колегія:

Балацинова А. Д. – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Васильєва С. О. – д-р пед. наук, доцент, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Ворожбіт-Горбатюк В. В. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Кін О. М. – д-р пед. наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Лупаренко С. Є. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Попова О. В. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Рогова Т. В. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Собченко Т. М. – д-р пед. наук, доцент, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Ткачова Н. О. – д-р пед. наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Цапко А. М. – канд. пед. наук, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Відповідальність за зміст, стилістику, орфографію та пунктуацію статей несуть автори

*Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол №7 від 20.07.2022 року)*

Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 20–21 травня 2022 р.) / за ред. Боярської-Хоменко А. В., Попової О. В. ; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. 498 с.

У збірнику відображено психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої школи в умовах сучасних викликів. Він містить результати досліджень учених, викладачів, учителів, наукові пошуки докторантів, аспірантів, здобувачів вищої освіти з питань методології, історичного та компаративного дискурсу розвитку педагогічної науки; організаційних, дидактичних і методичних засад реалізації дистанційного та змішаного навчання; педагогічних засад інклюзивної освіти; інновацій в освіті; розвитку загальної і вищої освіти; освіти дорослих; цифрових трансформацій в публічному управлінні та адмініструванні.

Матеріали стануть у нагоді науковцям, докторантам, аспірантам, викладачам, здобувачам вищих закладів освіти, практичним працівникам у галузі освіти.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРИЧНИЙ І КОМПАРАТИВНИЙ ДИСКУРС РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Ваховський Л. Ц.	12
Індукція і дедукція як пізнавальні процедури в дослідженнях з історії освіти і педагогічної думки	
Гончарова О. М.	15
Освітні програми у сфері туризму французьких закладів вищої освіти	
Горєлова М. А.	19
Провідні технології організації навчання студентів у США	
Докучаєва В. В.	23
Інжиніринг як інструмент дослідження в галузі освіти	
Друганова О. М., Гусенко К. В.	27
Актуальність ідей К. Д. Ушинського в парадигмі сучасної української школи	
Зарудна І. А.	30
Суть терміну «компетентність» у законодавстві про освіту України та Європейського Союзу	
Zaťko Jozef	33
Development of Cooperation between Educational Institutions in the European Union as a Network Activity	
Золотухіна С. Т.	36
Наскрізне виховання як складова педагогічного процесу в історичному дискурсі	
Кабусь Н. Д., Мартинюк І. М., Погребняк Т. Д.	40
Зарубіжний досвід надання соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям та цивільному населенню в зоні збройних конфліктів	
Костенко О. В.	44
Метод кодування за Grounded Theory Methodology в процесі проєктування дослідницького дизайну історико-педагогічного дослідження	
Madsen S. S., Krasin S., Krasina H., Khodykina Y.	47
Cross-Sectional Studies of Ukrainian and Norwegian Pre-Service Early Childhood Education Teachers' Digital Practices	
Магілін О. В.	55
Система закладів військової освіти Латвії	
Marchenko O., Barannyk M., Zhovtonizhko I.	59
Peculiarities of Teaching the Fundamentals of Comparative Pedagogy to Graduates of the Scientific Degree "Doctor of Philosophy" in the Specialty of "Educational, Pedagogical Sciences"	

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ТА ЦИВІЛЬНОМУ НАСЕЛЕННЮ В ЗОНІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Кабусь Н. Д.

докторка педагогічних наук, доцентка

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Мартинюк І. М.

кандидат біологічних наук

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна

Погребняк Т. Д.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна

У статті висвітлено актуальність професійної підготовки психологів, соціальних педагогів та працівників до роботи з наслідками травматичного досвіду, розглянуто види психотравмівних подій та криз, з якими стикаються військові та цивільне населення під час війни, представлено досвід зарубіжних країн щодо надання соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям та населенню в зоні збройних конфліктів.

Ключові слова: *психічна травма, посттравматичний стресовий розлад, соціально-психологічна допомога, реабілітація.*

The article highlights the relevance of professional training of psychologists, social teachers and workers to deal with the consequences of traumatic experiences. It considers the types of traumatic events and crises faced by the military and civilians during the war as well as presents the experience of foreign countries in providing social and psychological assistance to servicemen and population in areas of armed conflict.

Key words: *mental trauma, post-traumatic stress disorder, social and psychological assistance, rehabilitation.*

Ескалація російської військової агресії актуалізувала проблему підготовки психологів, соціальних педагогів та працівників (як фахівців, що працюють з дітьми і дорослими в різних соціальних сферах, надаючи соціально-педагогічну та психологічну допомогу населенню) до реабілітаційної роботи з військовослужбовцями та цивільним населенням, значна частина якого потерпає від наслідків травматичного досвіду, набутого під час війни. Фахівці мають володіти дієвими методиками відновлення психічного здоров'я й соціально-психологічної реабілітації людей, що проживають у зоні бойових дій, вимушених переселенців, військовослужбовців, рятувальників, родин учасників бойових дій, полонених, пропалих безвісти і загиблих та інших категорій, які безпосередньо стикаються з людськими й матеріальними втратами, зазнаючи важкої психічної травми.

Під час війни значна кількість людей стикається з загрозою важких психотравмивних подій, пов'язаних із втратою важливих для людини цінностей, фактом або загрозою смерті, серйозного тілесного ушкодження чи насильства та іншими гіперекстремальними ситуаціями (втратою близької людини, полонем, тортурами, присутністю при загибелі рідних, бойових побратимів, мирного населення, переживання багаторазового зіткнення з нестерпними деталями травмивних подій, картинами смерті, убивств, поранень і людських страждань), які характеризуються надмірною руйнівною силою й пов'язані з навантаженням, що перевищує адаптаційно-компенсаторні можливості організму й супроводжується руйнуванням психічного здоров'я, викликаючи почуття жаху, гострої безпорадності та втрати контролю [1]. Такі події змінюють звичний спосіб життя, загрожуючи збереженню людиною особистісної цілісності. За таких умов людина втрачає здатність досягати життєвих цілей і перебуває у стані важкого психологічного стресу, який, за неможливості його конструктивного подолання (самостійного – чи за допомогою фахівців), супроводжується когнітивними змінами, порушенням здатності до регуляції афектів, що спричиняє виникнення посттравматичного стресового розладу як стійкої реакції на травмивну подію, що характеризується тривалими психічними, фізичними й особистісними змінами, унеможливаючи повноцінну життєдіяльність людини.

Психологічні дослідження [1; 4] свідчать, що різні види криз (кризи втрати близьких людей, втрати здоров'я, свободи та волі, приниження людської гідності, пережитого насильства) як вкрай важкі небезпечні ситуації, яких неможливо було уникнути й наслідки яких складно розв'язати звичними способами, «породжують дефіцит смислу в подальшому житті людини», коли неможливо реалізувати свої прагнення, цілі й цінності – все те, що забезпечує внутрішню цілісність особистості. Такі кризи призводять до втрати сенсу попереднього стилю життя, поведінки й діяльності, безповоротно перекреслюючи життєві задуми, залишаючи єдиним виходом модифікацію особистості та сенсу її життя.

Щодо кризи втрати житла, роботи, місця проживання, означена подія, залежно від індивідуальних особливостей людини, може сприйматися як: складне завдання, що потребує пошуку шляхів розв'язання; деструктивний досвід із подальшою відмовою від активного соціального та професійного розвитку; особиста трагедія, що призводить до дезорганізації, породжуючи відчуття розпачу і безнадії [1]. Одночасне зіткнення людини в умовах воєнного конфлікту з низкою травмивних подій ще більше ускладнює можливості самостійного подолання їх руйнівних наслідків.

Усе це зумовлює актуальність своєчасної допомоги воїнам і цивільному населенню, до якої мають долучатися всі соціальні суб'єкти, котрі володіють відповідним потенціалом, зокрема, уряд, державні та недержавні організації, широка громадськість, педагоги всіх рівнів і видів освіти, фахівці в галузі психології, медицини, соціальної педагогіки та соціальної роботи, волонтери. Причому актуальним є як надання професійної допомоги з метою реабілітації й відновлення людини після пережитої травми й попередження розвитку ПТСР, так і ознайомлення населення з методиками самозцілення та самопомоги.

Так, у армії США та міжнародних миротворчих місіях кожний військовий підрозділ професійно володіє способами контролю бойового стресу, зокрема, методами його первинної, вторинної і третинної профілактики. На рівні дивізій та бригад функціонують відділи охорони психічного здоров'я, які очолюють психіатри. Офіцери з охорони психічного здоров'я мають магістерський ступінь із психології чи соціальної роботи, серед їхніх основних завдань: планування заходів із контролю бойового стресу, надання реабілітаційної допомоги у військовій частині; консультування командирів та лікарів дивізії з питань психічного здоров'я; співпраця з капеланами та медичним персоналом, які супроводжують військових щодо забезпечення навчання найновіших практик діагностики та лікування психологічних і психічних розладів [1; 2; 5]. Фахівці з психічного здоров'я здійснюють також психосоціальну підтримку та супровід родин військовослужбовців, їхніх дружин і дітей.

У бойових військових частинах на рівні бригад, функціонують підрозділи з контролю бойового стресу, де працюють психіатри, психологи, соціальні працівники, спеціалісти з психічного здоров'я, трудотерапевти та медичні сестри, котрі виявляють бійців з ознаками посттравматичного стресового розладу, організовують профілактичні та відновлювальні заходи й оперативно забезпечують короткострокову своєчасну реабілітацію військовослужбовців із проявами бойового стресу в польовому відновному центрі поряд із місцем основної дислокації військових частин [1].

Важливими напрямками роботи означених підрозділів є: 1) формування психічної стійкості бійців до бойового стресу, готовності до дій в обстановці, що різко змінюється, під час тривалого нервово-психологічного напруження; 2) навчання військовослужбовців технік саморегуляції психічного стану в умовах бою, вміння замінювати ірраціональні думки на конструктивні, формування навичок самоконтролю й оволодіння конструктивними діями в екстремальних ситуаціях; 3) розвиток упевненості, здатності до концентрації та керування увагою, вміння зосереджуватися на потрібному об'єкті, перебувати в теперішньому моменті, миттєво оцінювати весь потік вхідної інформації, виокремлювати критичні для успіху компоненти, зосереджувати на них увагу і виконувати відповідні дії, протидіючи примусовому зосередженню уваги чи її розсіюванню, що забезпечує оптимальні рішення в критичних ситуаціях [1; 5]. За підтримки командирів солдати вчаться розглядати допущені помилки не як особисту поразку, а здобутий досвід. Важливим напрямом є також надання психологічної допомоги військовослужбовцям, що зазнали впливу екстремальних чинників службово-бойової діяльності та їхнім сім'ям.

Невід'ємною ланкою соціально-психологічної підтримки є реалізація інтегрованої системи збереження психічного здоров'я учасників бойових дій під час переходу від статусу військовослужбовця до статусу ветерана, що передбачає психологічну реабілітацію бійців із бойовою психічною травмою та ПТСР,

супровід осіб з інвалідністю, одиноких солдатів і ветеранів, а також надання допомоги в професійній та сімейній реінтеграції.

Ізраїль, у якому військові дії відбуваються протягом тривалого часу, має одну з найрозвинутіших систем психологічної підтримки військовослужбовців і цивільного населення. Серед її основних підрозділів: підрозділ діагностики, профілізації та профорієнтації; служба психологічної підтримки військовослужбовців; підрозділ із реабілітації та роботи з демобілізованими; служба підтримки цивільного населення під час кризових ситуаціях; служба роботи з сім'ями постраждалих [3]. Система допомоги цивільному населенню в умовах ведення бойових дій передбачає діяльність добровільних штабів кризових ситуацій; пунктів оповіщення населення та пунктів термінової допомоги. За місцем проживання розміщуються інформаційні стенди, проводиться регулярне навчання, для цивільного населення застосовуються тренувальні вправи за методом «хибних тривог», здійснюється роз'яснювальна робота в закладах освіти, застосовуються спеціальні методики донесення інформації дітям молодшого віку.

Сьогодення підтверджує перспективність використання досвіду допомоги військовим та цивільному населенню країн світу під час воєнних дій в Україні. Працює національний телемарафон «Єдині новини» із метою цілодобового оперативного оповіщення населення про поточну ситуацію в країні, організовані евакуаційні заходи, відбувається інформування щодо можливостей отримання різних видів допомоги, у тому числі психологічної, надаються рекомендації з питань безпеки під час війни, здійснюється відповідне SMS-інформування. Надається професійна психологічна допомога постраждалим та людям із зони активних бойових дій, у закладах освіти здійснюється просвітницька робота з мінної безпеки, правил поведінки в екстремальних ситуаціях, планується системна підготовка і навчання дітей і дорослих навичкам виживання в умовах воєнних дій.

Список використаних джерел

1. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навч. посіб. К., 2018. Т. 1. 208 с.
2. Jones N., Mitchell P., Clack J., Fertout M., Fear N. T., Wessely S., Greenberg N. Mental health and psychological support in UK armed forces personnel deployed to Afghanistan in 2010 and 2011. *The British Journal of Psychiatry*. 2014. 204. P. 157–162. doi: 10.1192/bjp.bp.113.131433.
3. Lubin G., Barash I., Levinson D. Combat Experience and Mental Health in the Israel National Health Survey. *The Israel journal of psychiatry and related sciences*. 2016. 53(3). P. 3–8.
4. Sullivan K. An Application of Family Stress Theory to Clinical Work with Military Families and Other Vulnerable Populations. *Clinical Social Work Journal*. 2015. 43(1). P. 89–97. doi:10.1007/s10615-014-0500-7.
5. U.S. Department of Veterans Affairs & U.S. Department of Defense. Clinical practice guideline for management of post-traumatic stress. Washington, DC. 2010.